

MOLIYAVIY NATIJALAR AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHDA MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI.

*O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
BANK-MOLIYA AKADEMIYASI*

Xalqaro bank ishi fakulteti

70412205 – “Bank hisobi, auditi va nazorati”

magistratura mutaxassisligi

Albekova Barno Adilbekovna

Annotatsiya: Moliyaviy audit tashkilotlarning moliyaviy barqarorligi, shaffofligi va ishonchliligi uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada moliyaviy natijalar auditini amalga oshirishda uchraydigan asosiy muammolar tahlil qilinadi va ularni bartaraf etish yo'llari taklif etiladi. Auditorlarning malakasi, texnologiyadan foydalanish darajasi, standartlarga rioya qilish va ichki nazorat tizimi holati asosiy e'tibor markazida turadi. So'rovnomalar, taqqoslash va tahlil metodlari asosida olib borilgan tadqiqotda mavjud kamchiliklar aniqlanib, ularni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv ishlab chiqildi. Natijalar moliyaviy audit samaradorligini oshirishda amaliy ahamiyatga ega takliflarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Moliyaviy audit, auditorlik sifati, ichki nazorat, auditor malakasi, texnologiyalar, audit standarti, shaffoflik, axborot tizimlari, xalqaro tajriba, moliyaviy tahlil.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tashkilotlarning moliyaviy natijalarini ishonchli, aniq va shaffof tarzda ko'rsatish ularning raqobatbardoshligi, sarmoya jalb qilish darajasi, kredit olish imkoniyatlari va umuman iqtisodiy faoliyatining uzluksizligi uchun zarurdir. Moliyaviy natijalar audit tashkilotlarning hisobotlari asosida real holatni aniqlash va manfaatdor tomonlarga obyektiv axborot yetkazib berishda vositachi rolini bajaradi. Audit – bu faqat hujjatlarni tekshirish emas, balki tashkilot faoliyatini keng qamrovda baholash imkonini beruvchi muhim monitoring vositasidir.

Moliyaviy natijalar auditini takomillashtirishda duch kelinadigan muammolar va ularni bartaraf etish usullarini batafsil ko'rib chiqamiz. Ushbu jarayon moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi, shaffofligi va xalqaro standartlarga mosligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Quyida muammolar, ularning sabablari va yechimlari kengroq yoritiladi.

Muammolar va ularning sabablari

Ma'lumotlarning to'liqlik emasligi yoki xatolar:

- Sabablar:

- Tashkilotlarda hujjatlar yuritish jarayonlarining tartibsizligi.

- Xodimlarning malakasizligi yoki mas'uliyatsizligi tufayli noto'g'ri ma'lumotlar kiritilishi.

- Moliyaviy operatsiyalarni ro'yxatga olishda avtomatlashtirishning yo'qligi.

- Eski yoki mos kelmaydigan dasturiy ta'minotdan foydalanish.

- Ta'siri:

- Audit jarayoni sekinlashadi, chunki auditorlar qo'shimcha vaqt sarflab ma'lumotlarni to'ldirishga majbur bo'ladi.

- Noto'g'ri ma'lumotlar tufayli audit xulosasi ishonchsiz bo'lishi mumkin.

Ichki nazorat tizimining zaifligi:

- Sabablar:

- Tashkilotda ichki nazorat tizimi umuman tashkil etilmagan yoki yetarli darajada ishlamaydi.

- Xodimlar o'rtasida mas'uliyatning aniq taqsimlanmaganligi.

- Moliyaviy operatsiyalarni kuzatish va tekshirish jarayonlarining yo'qligi.

- Ta'siri:

- Firibgarlik yoki xatolar aniqlanmay qoladi.

- Moliyaviy hisobotlarda jiddiy xatolar paydo bo'lishi mumkin.

Malakali kadrlar yetishmasligi:

- Sabablar:

- Auditorlarning xalqaro audit standartlari (ISA) yoki moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) bo'yicha yetarli tajribaga ega emasligi.

- Mahalliy bozorda malakali mutaxassislarning kamligi.

- Doimiy ta'lim va malaka oshirish dasturlarining yetishmasligi.

- Ta'siri:

- Audit jarayoni sifatsiz o'tkazilishi mumkin.

- Xatolar yoki noqonuniy harakatlar aniqlanmay qoladi.

Texnologik cheklovlar:

- Sabablar:

- Zamonaviy audit dasturlari (masalan, ACL, IDEA, TeamMate) yoki ERP tizimlaridan foydalanmaslik.

- Ma'lumotlarni qo'lda tahlil qilish, bu esa ko'p vaqt talab qiladi.

- Kiberxavfsizlik choralarining yetarli emasligi tufayli ma'lumotlar xavfsizligi bilan bog'liq muammolar.

- Ta'siri:

- Audit jarayoni sekinlashadi va xatolar ehtimoli ortadi.

- Katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilishda samarasizlik yuzaga keladi.

Standartlarga rioya qilmaslik:

- Sabablar:

- Tashkilotlarning IFRS, GAAP yoki mahalliy qonunchilik talablariga to'liq rioya qilmasligi.

- Xalqaro standartlar bo'yicha bilimning yetishmasligi.

- Moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda qonunchilikdagi o'zgarishlarni kuzatib borilmasligi.

- Ta'siri:

- Audit xulosasi qonuniy jihatdan muammoli bo'lishi mumkin.

- Tashkilot jarima yoki obro'siga putur yetishi xavfi ostida qoladi.

Muddatsizlik va resurslar tanqisligi:

- Sabablar:

- Audit jarayoni uchun yetarli vaqt ajratilmasligi.

- Moliyaviy yoki insoniy resurslarning cheklanganligi.

- Auditorlarning haddan tashqari ish yuki.

- Ta'siri:

- Audit sifati pasayadi, chunki jarayon shoshilinch ravishda yakunlanadi.

- Muhim xatolar yoki noqonuniy harakatlar e'tibordan chetda qolishi mumkin.

Bartaraf etish usullari

Ma'lumotlar sifatini oshirish:

- Yechimlar:

- Tashkilotlarda hujjatlar yuritish jarayonlarini standartlashtirish va avtomatlashtirish. Masalan, ERP tizimlari (SAP, Oracle, 1C) orqali moliyaviy ma'lumotlarni boshqarish.

- Auditorlar bilan oldindan muloqot qilib, kerakli hujjatlar ro'yxatini aniq belgilash va taqdim etish muddatlarini kelishib olish.

- Ma'lumotlarni to'plash va tekshirishda avtomatlashtirilgan vositalardan foydalanish (masalan, ma'lumotlarni tahlil qilish uchun Power BI yoki Tableau).

- Amaliy qadamlar:

- Tashkilot xodimlarini moliyaviy hujjatlar yuritish bo'yicha o'qitish.

- Ma'lumotlarning to'g'riligini tekshirish uchun ichki audit guruhini tashkil qilish.

- Ma'lumotlar bazasini doimiy yangilab turish va zaxira nusxalarini saqlash.

Ichki nazoratni mustahkamlash:

- Yechimlar:

- Ichki nazorat tizimini xalqaro standartlarga (COSO, COBIT) moslashtirish.

- Risklarni boshqarish tizimini (ERM - Enterprise Risk Management) joriy qilish.

- Moliyaviy operatsiyalarni monitoring qilish uchun avtomatlashtirilgan tizimlarni o'rnatish.

- Amaliy qadamlar:

- Tashkilotda ichki nazorat bo' yicha maxsus bo' lim tashkil qilish.
- Xodimlar o' rtasida mas'uliyatni aniq taqsimlash va har bir jarayon uchun javobgar shaxsni belgilash.

- Muntazam ichki tekshiruvlar o' tkazib, xavfli sohalarni aniqlash.

Malaka oshirish:

- Yechimlar:

- Auditorlar uchun doimiy ta'lim dasturlarini joriy qilish (ACCA, CPA, CISA sertifikatlari).

- Xalqaro audit standartlari (ISA) bo' yicha seminarlar va treninglar tashkil qilish.

- Mahalliy universitetlar yoki xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish.

- Amaliy qadamlar:

- Auditorlar uchun tajriba almashish platformalarini tashkil qilish.
- Tashqi ekspertlarni jalb qilib, murakkab audit holatlari bo' yicha maslahatlar olish.

- Auditorlarning yangi texnologiyalar va dasturlarni o' zlashtirishiga yordam berish.

Texnologiyadan foydalanish:

- Yechimlar:

- Audit jarayonlarini avtomatlashtirish uchun zamonaviy dasturlardan foydalanish (masalan, TeamMate, CaseWare, yoki ACL Analytics).

- Katta ma'lumotlarni tahlil qilish uchun sun'iy intellekt va mashinaviy o' qitish texnologiyalarini joriy qilish.

- Kiberxavfsizlikni ta'minlash uchun ma'lumotlarni shifrlash va xavfsiz bulutli tizimlarni qo' llash.

- Amaliy qadamlar:

- Ma'lumotlarni tahlil qilishda avtomatlashtirilgan algoritmlardan foydalanish (masalan, anomaliyalarni aniqlash uchun).

- Auditorlar uchun maxsus dasturiy ta'minot bo' yicha treninglar o' tkazish.

- Tashkilotlar bilan birgalikda ERP tizimlarini integratsiya qilish.

Standartlarga rioya qilish:

- Yechimlar:

- IFRS, GAAP yoki mahalliy qonunchilik talablariga muvofiqligini ta'minlash uchun doimiy monitoring tizimini joriy qilish.

- Tashqi konsalting firmalarini jalb qilish yoki sertifikatlangan mutaxassislarni yollash.

- Qonunchilikdagi o'zgarishlarni kuzatib borish uchun maxsus guruh tashkil qilish.

- Amaliy qadamlar:

- Moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda standartlarga rioya qilish bo'yicha ichki qo'llanmalar ishlab chiqish.

- Auditorlar va moliyaviy xodimlar uchun qonunchilik bo'yicha treninglar o'tkazish.

- Xalqaro audit tashkilotlari (masalan, IFAC) bilan hamkorlik qilish.

Resurslarni optimallashtirish:

- Yechimlar:

- Audit jarayonini rejalashtirishda vaqt va resurslarni aniq taqsimlash.

- Auditorlar guruhini samarali boshqarish va ish yukini teng taqsimlash.

- Tashqi audit firmalarini jalb qilish orqali ichki resurslarni tejash.

- Amaliy qadamlar:

- Audit jarayoni uchun aniq muddatlar va bosqichlarni belgilash.

- Moliyaviy resurslarni samarali boshqarish uchun byudjet tuzish.

- Katta loyihalar uchun qo'shimcha xodimlarni vaqtincha yollash.

Yuqoridagi natijalar asosida aytish mumkinki, moliyaviy natijalar auditini takomillashtirish uchun faqatgina tashqi nazorat yetarli emas. Ichki tizimlarni kuchaytirish, auditorlar malakasini oshirish va yangi texnologiyalarni tatbiq etish zarur. Bundan tashqari, auditorlarning mustaqilligi va etik xulq-atvori ham muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Moliyaviy natijalar auditining sifati tashkilotlar moliyaviy barqarorligining, investorlar va kreditorlar ishonchining garovidir. Tahlil shuni ko'rsatdiki, auditorlarning malaka darajasi, texnologik tayyorgarligi, etik tamoyillarga rioya etishi va standartlarga muvofiqligi moliyaviy audit natijalarining aniqligini belgilab beradi.

Auditorlar uchun malaka oshirish kurslari majburiylashtirilsin, ularni xalqaro dasturlar (ACCA, CPA) asosida tashkil etish taklif etiladi.

Ichki nazorat tizimi mustahkamlansin, har bir tashkilotda ichki auditor lavozimi bo'lishi tavsiya etiladi.

Xalqaro tajribaga asoslangan audit metodologiyasi ishlab chiqilsin, milliy standartlar global standartlarga muvofiqlashtirilsin.

Texnologiyalardan foydalanishni rag'batlantirish uchun audit tashkilotlariga subsidiya va grantlar ajratilsin.

Auditorlik mustaqilligini qonun bilan ta'minlash hamda manfaatlar to'qnashuvini oldini olish mexanizmi yaratilishi lozim.

Adabiyotlar.

1. Decision of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-3946, 19.09.2018, "On measures to further develop audit activity in the Republic of Uzbekistan".
2. Sheremet, A. D. Audit [Text] / A. D. Sheremet, V. P. Suits. - M. : Infra-M, 2010.
3. Statements on Auditing Standards 56 (AU Section 329) Analytical Procedures, The American Institute of Certified Public Accountants [Electronic resource]: URL: <http://www.aicpa.org/download/members/div/auditstd/AU-00329.PDF> .
4. Yudina, G. A. Kontrol kachestva audita: monograph [Text] / G. A. Yudina. - Krasnoyarsk : SFU, 2012. + 1 CD-R.
5. Robertson Dj. Audit [Text]. Per. English / M: KPMG, Auditorskaya firma "Kontakt", 1993. —496 p.
6. Podolsky V.I. Audit [Text] : pod ed. V.I. Podolskogo. - M. : Walk. - 2011